Rapporten All-Archeo bvba 384

Archeologienota
Lier – Dungelhoeff

Jordi Bruggeman, Natasja Reyns en Bénédicte Cleda

Temse
2016

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2016/12.807/79

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1 Inleiding 4
2 Verslag resultaten bureauonderzoek 5
2.1 Administratieve gegevens 5
2.2 Archeologische voorkennis 8
2.3 Onderzoeksopdracht 8
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden 8
2.3.2 Beschrijving geplande werken 8
2.3.3 Werkwijze 10
2.4 Assessmentrapport 11
2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied 11
2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied 17
2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader 27
2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese 29
2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek 30
2.4.6 Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek 31
2.4.7 Samenvatting gericht op een niet gespecialiseerd publiek 31
3 Bibliografie 32
3.1 Publicaties 32
3.2 Websites 32
4 Bijlagen 33
4.1 Archeologische periodes 33
4.2 Plannenlijst 33
4.3 Fotolijst 34

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag, waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,[1] zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.[2]

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

[1] https://geo.onroerenderfgoed.be
[2] https://geo.onroerenderfgoed.be

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2016I217

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

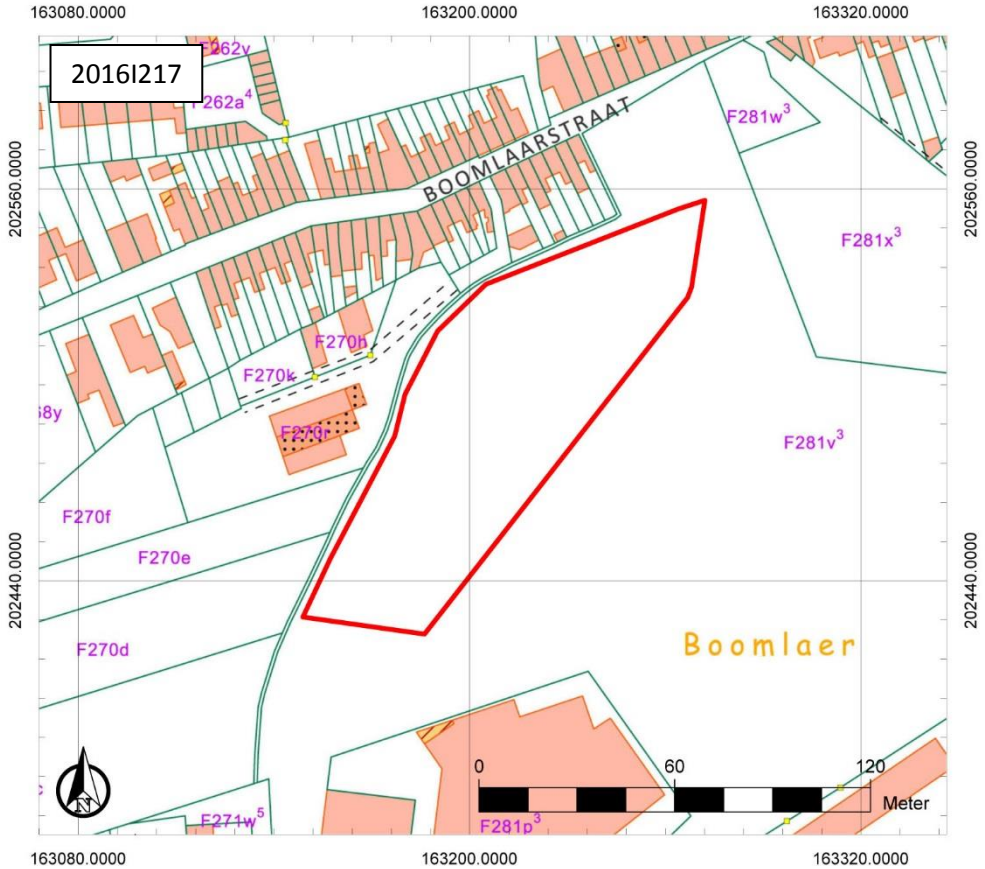
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Lier, Lier, Boomlaarstraat, Boomlaer

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 163271, 202551
- 163193, 202428
- 163151, 202429
- 163189, 202511

Kadastrale percelen: Lier, afdeling 3, sectie F, perceel 281v³

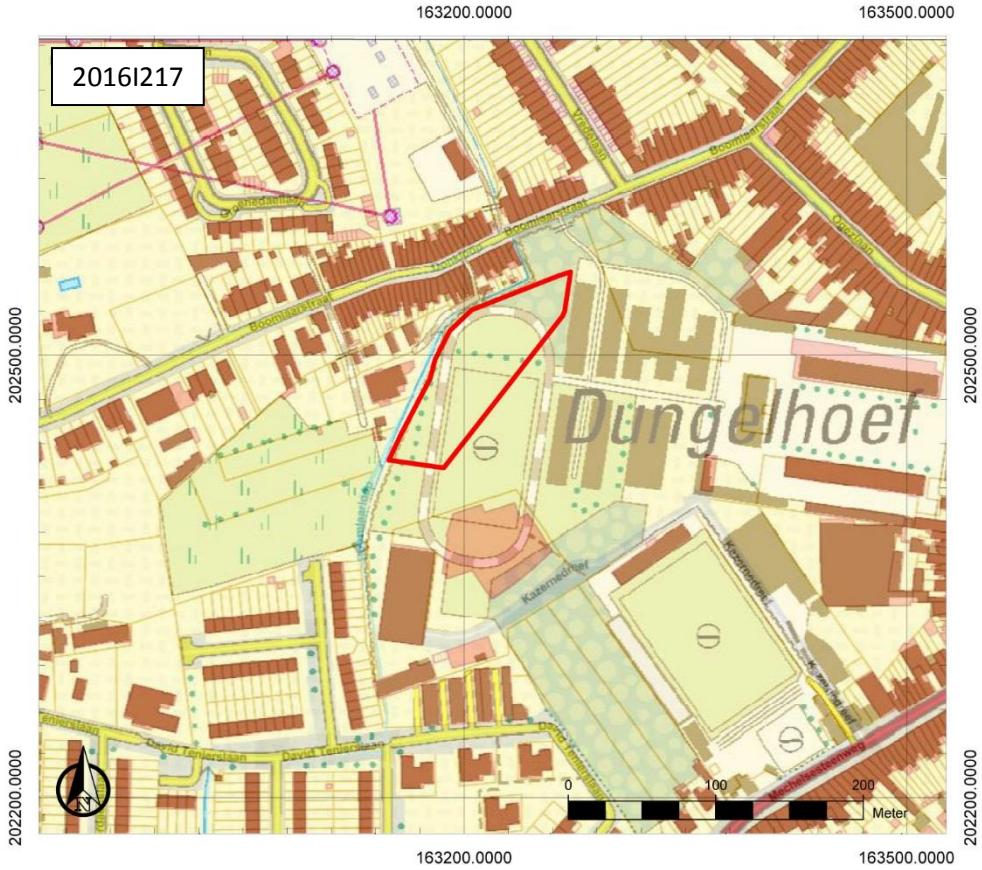
Kadastraal plan:

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 6669 m

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (https://www.dov.vlaanderen.be)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 27/09/2016 – 07/11/2016

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende reeds verstoorde zones.

Foto 1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

Foto 5

Foto 6

Foto 7

Foto 8

Figuur 3: Foto's bestaande toestand

2.2 Archeologische voorkennis

Niet van toepassing.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de aanleg van het geplande speelterrein op het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

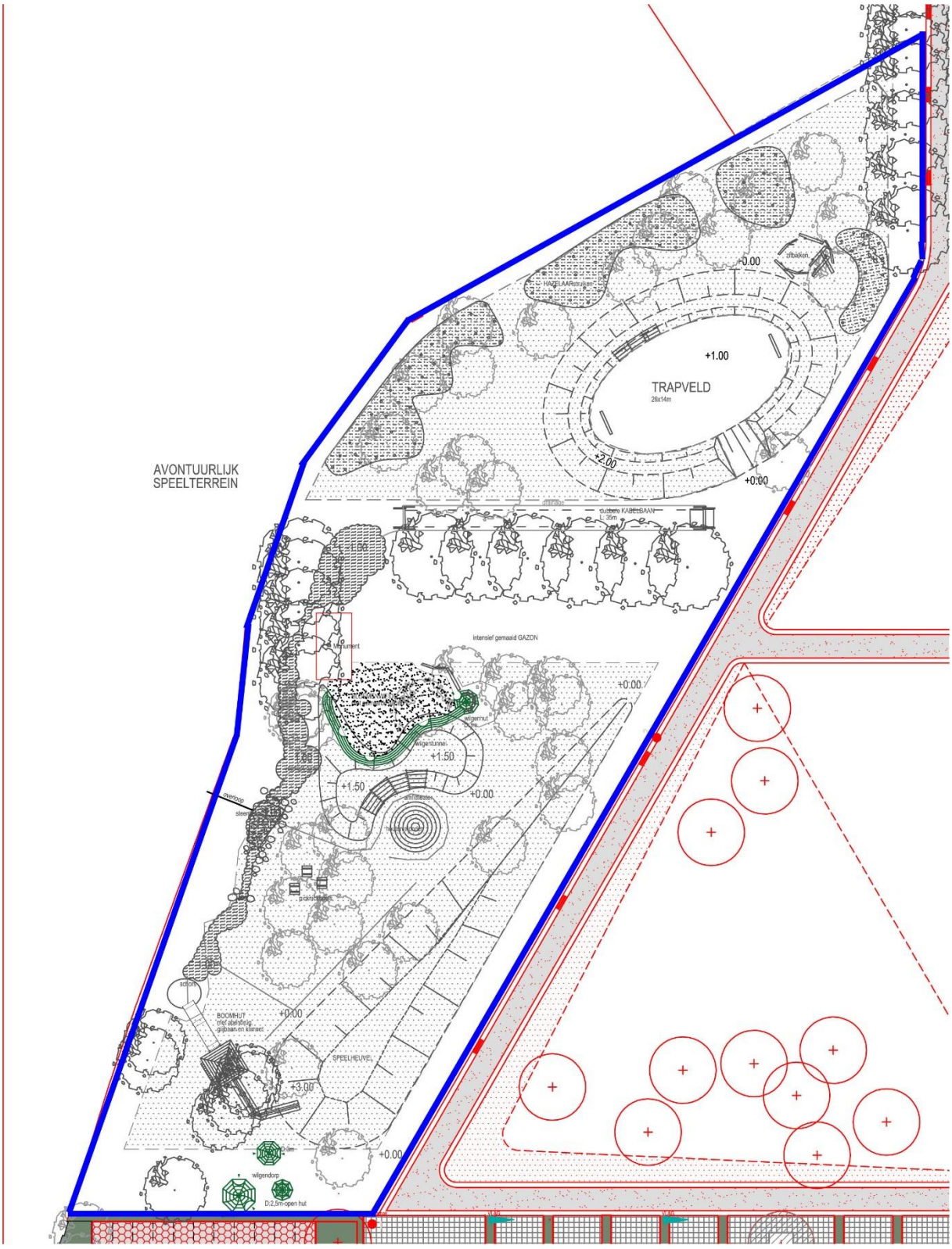
Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

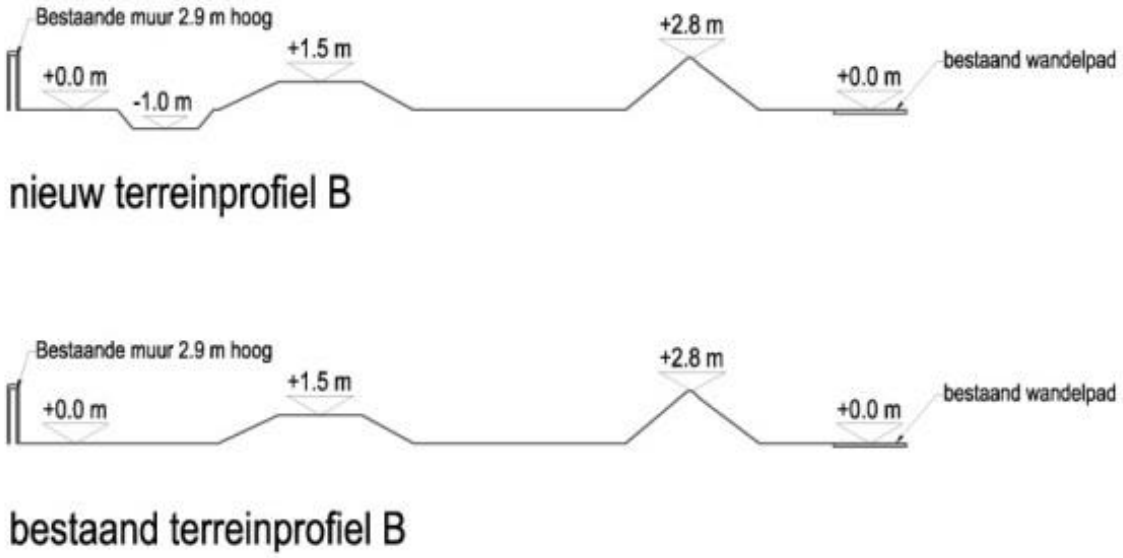
Het geplande speelterrein is voorzien van verschillende speeltuigen, zitbanken, een aantal plaatselijke ophogingen (die reeds deels aanwezig zijn), aanplantingen en een strook verdiept gazon. Een groot deel van de bestaande bomen blijft behouden. Het algemene maaiveldniveau wordt niet aangepast.

De speeltuigen en zitbanken veroorzaken enkel een ingreep in de bodem waar funderingspalen geplaatst worden. Ter hoogte van het trapveld (+ 1,00/2,00 m), de speelheuvel (+ 3,00 m) en het amfitheater (+ 1,50 m) wordt een ophoging voorzien. Voor het trapveld en de speelheuvel worden bestaande ophogingen op het terrein aangepast. Op het terrein werden namelijk in een vorige aanneming plaatselijk reeds ophogingen uitgevoerd. Het trapveld en de speelheuvel zijn dus in feite de bestaande toestand. De ophoging van het amfitheater zal gerealiseerd worden met de grond van de uitgraving van het verdiept gazon (zie verder).

De aanplantingen bestaan in het noordoosten uit hazelaarstruiken. In het westen en in het zuiden gaat het om bomen. Een verdiept gazon wordt aangelegd in een smalle strook aan de westzijde van het onderzoekgebied. De breedte gaat van ca. 50 cm tot 3 m, over een lengte van ca. 60 m Deze komt circa 1,00 m onder het huidige maaiveld te liggen en zal fungeren als waterbuffer. De drainage van het terrein sluit hier op aan. Het overtollige water kan via een overloop wegvloeien. De drainage komt in een sleuf van 30 cm breed en 30 cm diep.

Figuur 4: Ontwerpplan met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw)

Figuur 5: Terreinsnede met het verdiept gazon

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden (zie 2.4.2). Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeorefereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met het Plan van Lier door Jacob van Deventer, de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, Lier en de Kuip van Peter Stijnen en de Atlas der Buurtwegen worden vier momentopnames bekeken, namelijk 1560, 1771-1778, 1778 en 1841 voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief.

Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

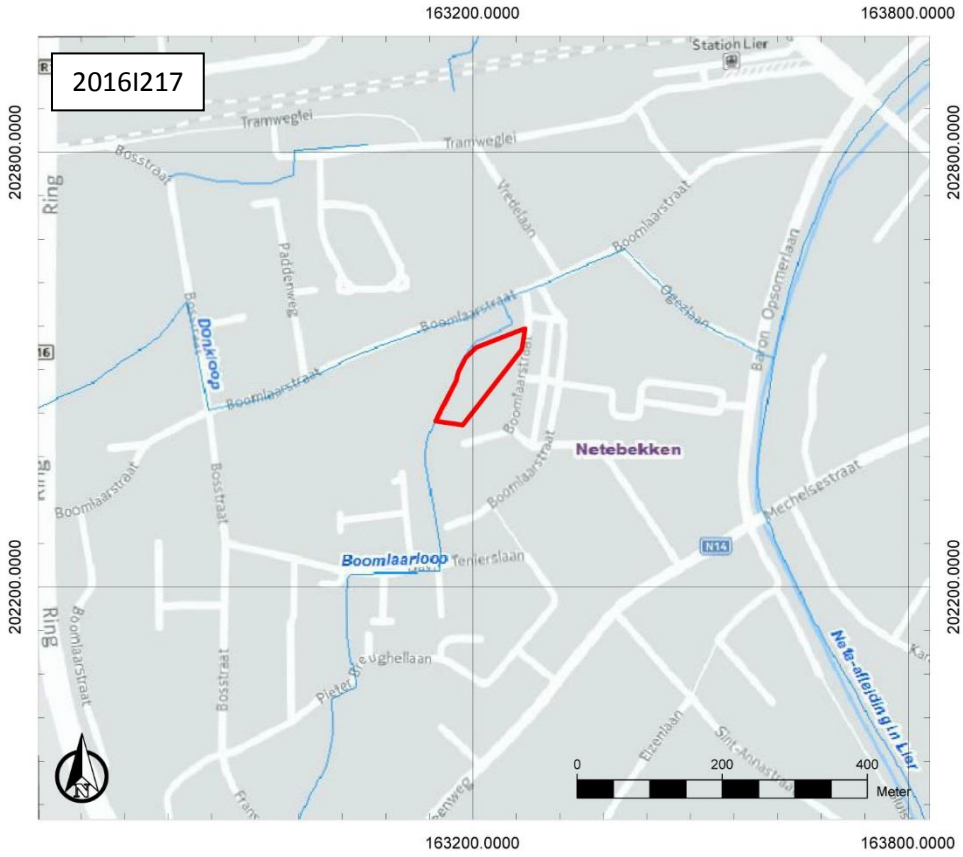
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

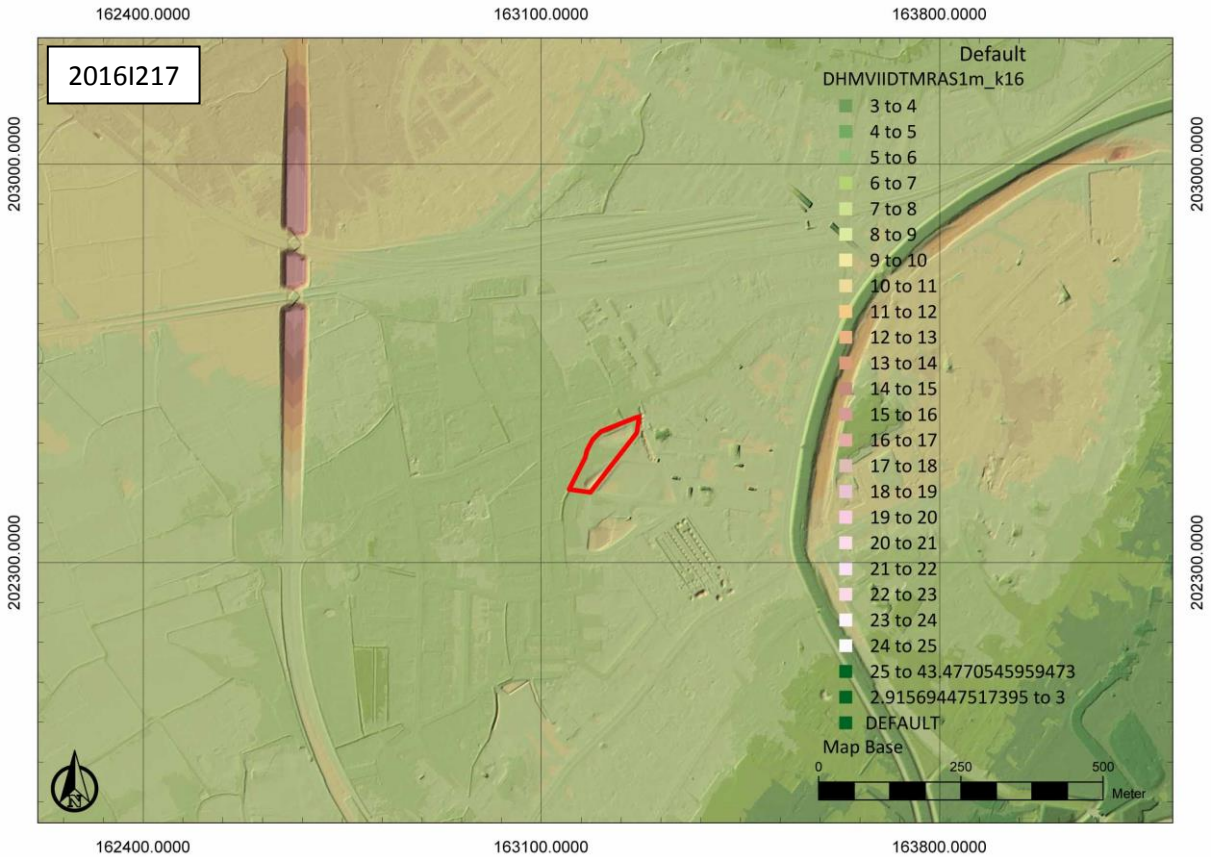
Het onderzoeksgebied is gelegen ten zuiden van de Boomlaarstraat (Figuur 6), ten noorden van de Kazernedreef en ten oosten van de Ogezlaan en Baron Opsomerlaan. Het onderzoeksgebied bevindt zich ten westen van het stadscentrum van Lier. Het onderzoeksgebied ligt volgens het gewestplan in recreatiegebieden (0400). Op hydrografisch vlak is het gelegen binnen het Netebekken. Ten westen stroomt de Boomlaarloop en ten noorden ervan de Donkloop (Figuur 7).

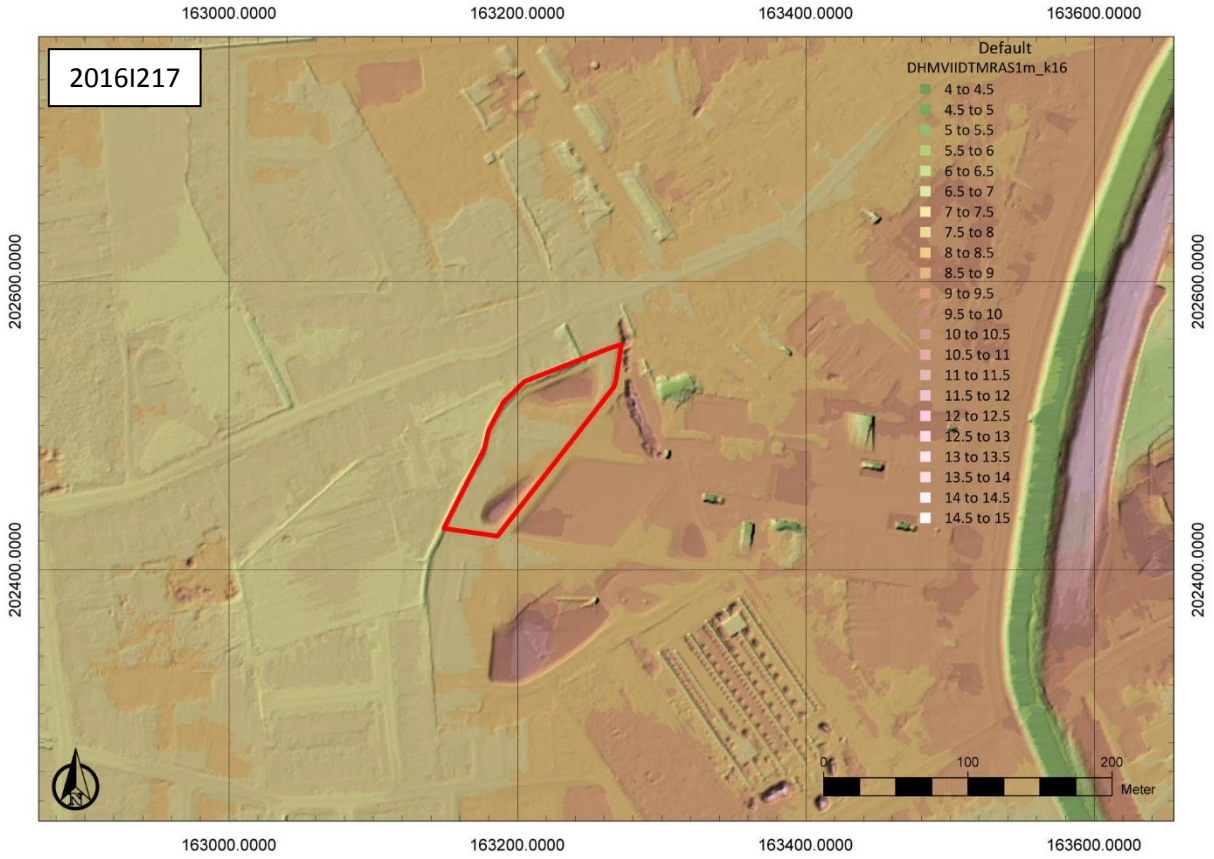
Figuur 6: Luchtfoto van 2015 met aanduiding van het onderzoeksgebied (https://www.geopunt.be/kaart)

Figuur 7: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (http://www.geopunt.be/)

Figuur 8: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

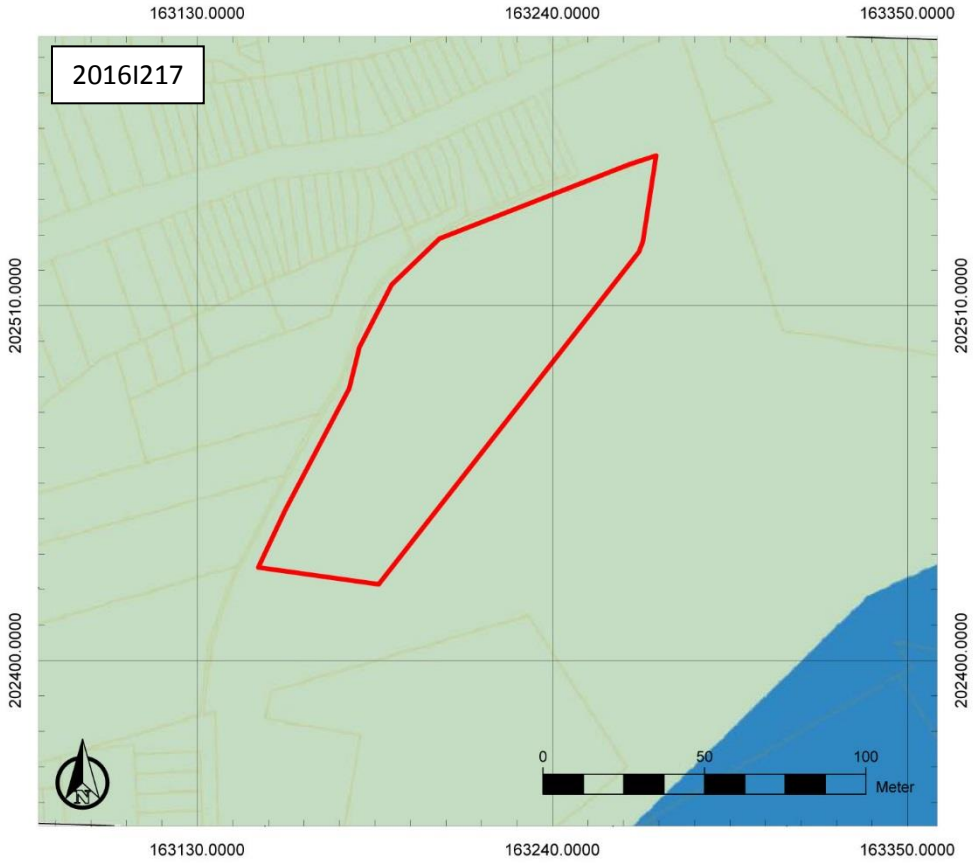
Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m, met aanduiding van het onderzoeksgebied (detail)

Figuur 10: Hoogteverloop van noordoost naar zuidwest op het terrein (http://www.geopunt.be/)

Het onderzoeksgebied ligt in een laag gelegen, vlak gebied (Figuur 10), op een hoogte van ca. 7,8 m tot 9,3 m TAW (Figuur 8). Geomorfologisch behoort het projectgebied tot de depressie van de *Schijns-Nete.* Dit is een laaggelegen gebied, waar de topografie zich beneden de 20 m TAW situeert.[3] Ter hoogte van het onderzoeksgebied zijn twee verhevenheden op te merken (Figuur 9). Het gaat om grond afkomstig van bouwwerken in de nabijheid van het onderzoeksgebied en die op het terrein gestockeerd is. Deze verhevenheden worden nu geïncorporeerd in het ontwerpplan.

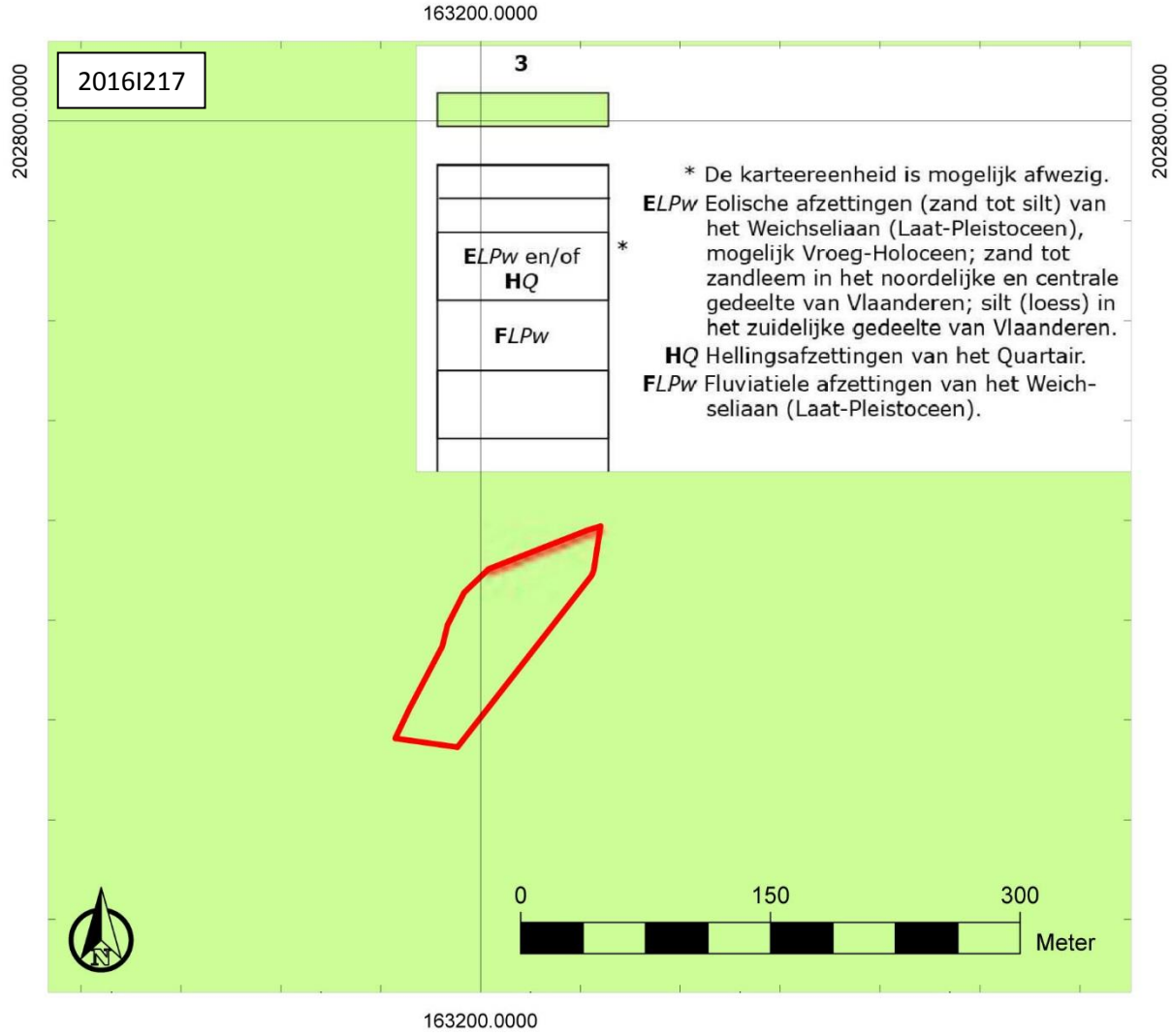
[3] Goolaerts/Beerten 2006, 2

Figuur 11: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied. blauw: Formatie van Antwerpen (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 11) bestaat uit de Formatie van Antwerpen, dat bestaat uit zwartgroen fijn zand, dat sterk kleihoudend, sterk glauconiethoudend en glimmerhoudend is, en dat schelpen, soms grof zand en beenderresten bevat.[4] De quartairgeologische kaart (Figuur 12) geeft aan dat zich binnen het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of mogelijk Vroeg-Holoceen bevinden, en/of hellingafzettingen van het Quartair, boven fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).[5]

[4] www.geopunt.be/kaart
[5] www.geopunt.be/kaart

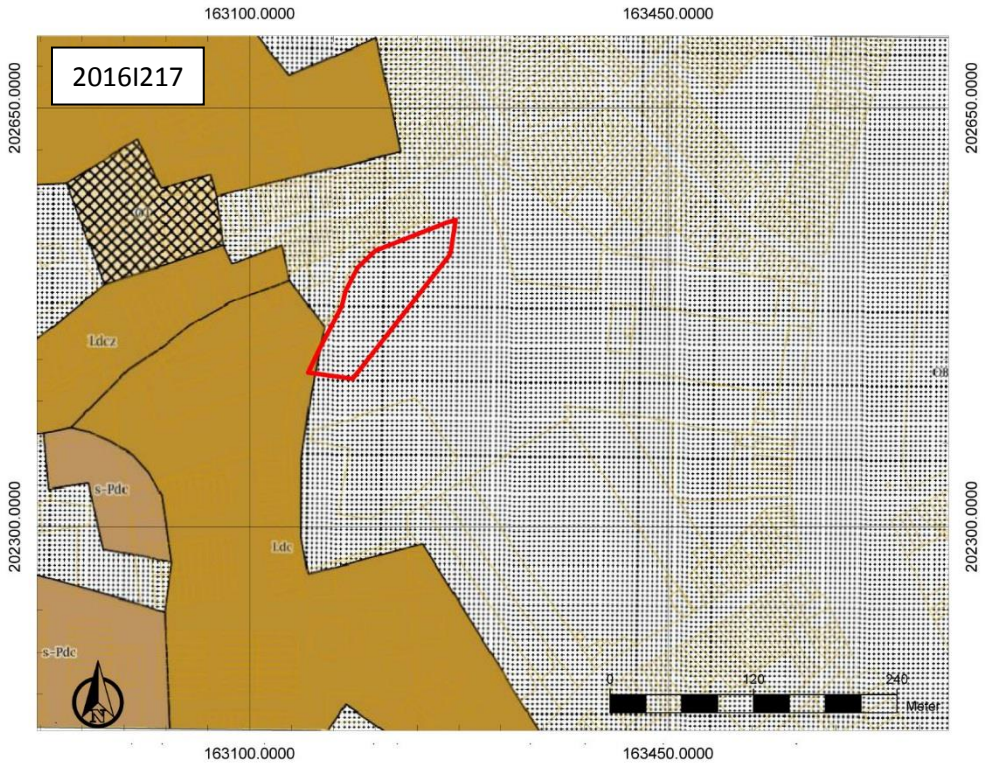
Figuur 12: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 13) toont dat het onderzoeksgebied quasi volledig bestaat uit bebouwde zones (OB). In het uiterste zuidwesten van het projectgebied bevindt zich een matig natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont (Ldc), die zich verder ten westen en zuidwesten van het onderzoeksgebied uitstrekt. Ten westen van het projectgebied wordt de bodem in bepaalde zone ook aangegeven als een matig natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont, met sedimenten die lichter of grover worden in de diepte (Ldcz) en als matig natte licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont met zand op geringe of matige diepte (s-Pdc).[6]

Bij een archeologisch proefsleuvenonderzoek circa 200 m ten zuidoosten van het onderzoeksgebied werd de bodemopbouw in kaart gebracht. De bodemopbouw bestaat er uit een A-horizont, die gelegen is op de C-horizont. Tussen beide bevond zich in veel gevallen een gebioturbeerde overgangszone. In het oosten van het terrein kon een onderscheid gezien worden in een jongere A1-horizont en een oudere A2-horizont (Figuur 14). Het noorden - dat het dichtst aansluit bij het onderzoeksgebied - bleek opgehoogd. Het werd genivelleerd om te dienen als voetbalveld. Het archeologisch niveau bevond er zich op een diepte tussen 30 cm en 1,10 m onder het maaiveld, op

[6] www.geopunt.be

een hoogte van 7,23 tot 7,75 m TAW. Het archeologisch niveau bevond zich het diepst in het noorden.[7]

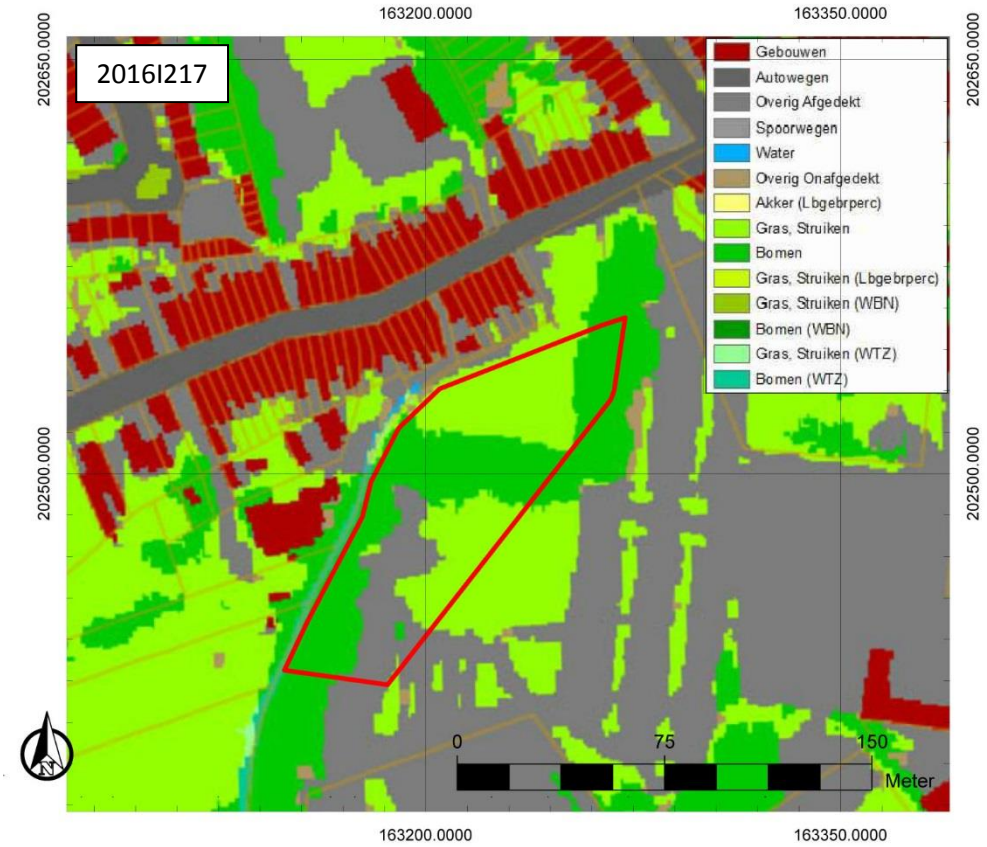
Figuur 13: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 14: Overzichtsfoto bodemprofiel 1 in werkput 3, op de site Lier – Mechelsesteenweg 34-36 (Bruggeman *et al.* 2015, 15, fig. 6)

Volgens de bodemgebruikskaart wordt het terrein momenteel ingenomen door bomen, gras, struiken en verharding (Figuur 15).

[7] Bruggeman *et al.* 2015, 14-15

Figuur 15: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

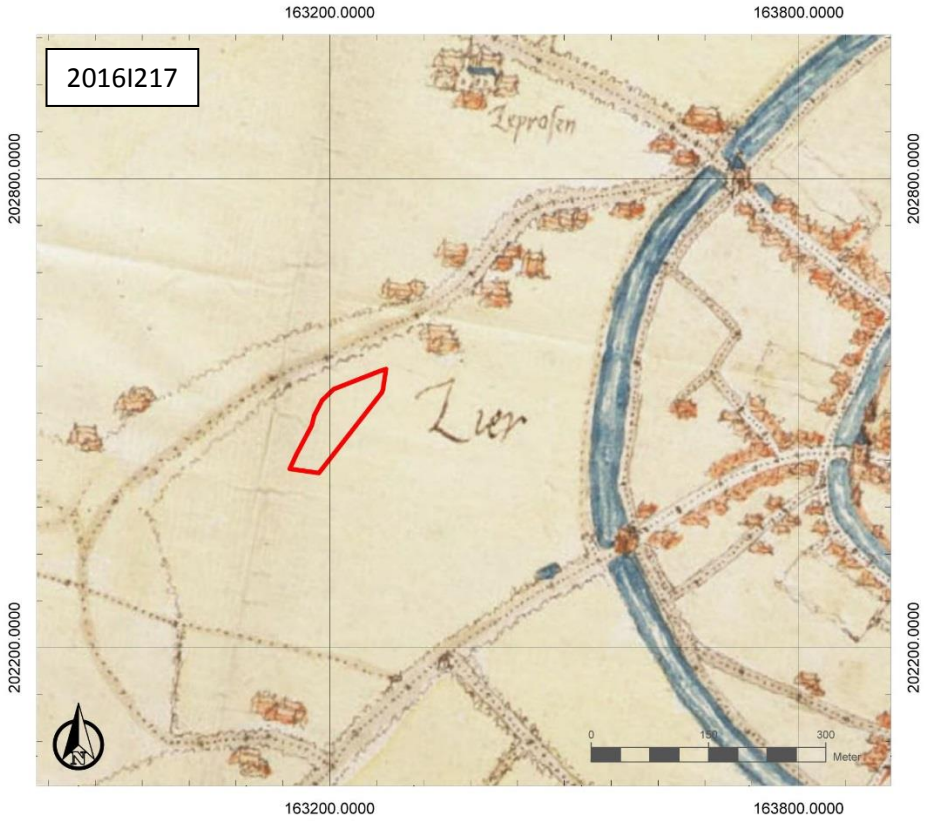
Lier kent een vrij onduidelijke wordingsgeschiedenis. Muntvondsten wijzen op menselijke aanwezigheid in de Romeinse en Gallo-Romeinse periode. Lier werd voor het eerst vermeld in 870 als "Ledi" (waterweg), duidelijk verwijzend naar de gunstige geografische ligging aan de twee Neten. De oudste kern zou volgens sommige literatuurbronnen opklimmen tot de Frankische periode en zou rond de Vismarkt (hogere Nete-oever) gezocht moeten worden. Volgens andere historici zou Lier in de 8ste eeuw gesticht zijn op de plaats 'Nivesdonk', door de heilige Gummarus. In de 11de-12de eeuw bouwde de stad een bevolkingskern uit op de linkeroever, met een eigen parochiekerk, toegewijd aan Sint-Jan-Baptist. De stad kreeg de titel van "oppidum" toegekend in 1194 en werd door hertog Hendrik I van Brabant tot stad verheven in 1212. Het grondgebied bestond uit de eigenlijke stad, de 'Kuip' (ringvormige zone rond de stad) en de 'Bijvang'. Deze laatste is een uitgestrekt gebied, bestaande uit de dorpen Kessel, Nijlen, Emblem en Bevel en de gehuchten Hagenbroek, Lachenen en de Mijl.[8]

In 1244 werd gestart met het graven van een omwalling rond de eigenlijke stad, met de Grote Markt als centrum. Vanaf de 13de eeuw en vooral in de loop van de 14de eeuw vond een sterke economische expansie plaats, ten gevolge van de bloei van de lakennijverheid. De bevolking nam toe als gevolg van de materiële welstand. In 1389 werd de nieuwe stadsomtrek vastgesteld en de definitieve stadsomwalling gebouwd (huidige stadsomwalling). Dankzij de enorme expansie die Antwerpen als belangrijkste handels- en geldmarkt van Europa in de 16de eeuw beleefde, kende Lier een enorme

[8] Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Lier, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120745 (geraadpleegd op 28 september 2016).

stijging van de algemene levensstandaard. Vooral op het vlak van onderwijs kende Lier een belangrijke ontwikkeling. De stad wist wereldfaam te verwerven inzake handel en borduurwerk.[9]

Hoe Lier er in de 16de eeuw uitzag, kan gezien worden op de stadsplattegrond van Jacob van Deventer. Duidelijk is dat het merendeel van de bewoning zich nog binnen de eerste omwalling bevond. De scheiding tussen *auwland* (binnen de eerste omwalling) en *nieuwland* (daarbuiten) was nog sterk aanwezig en zou pas in de 18de eeuw door de afbraak van de binnenpoorten ongedaan worden gemaakt. Op het *nieuwland* was er wel reeds bebouwing langs de voornaamste wegen, zoals naar Antwerpen, Lisp, Mechelen en langs het gedeelte tussen de Leuvense binnen- en buitenpoort. Ook buiten de tweede stadsomwalling waren al beperkte woonkernen aanwezig: buiten de Leuvense poort, te Lisp en te Boomlaar (Figuur 16).[10] Het onderzoeksgebied is gelegen buiten de woonkern van Boomlaar. De nabijgelegen Boomlaarstraat is reeds te herkennen op de kaart.

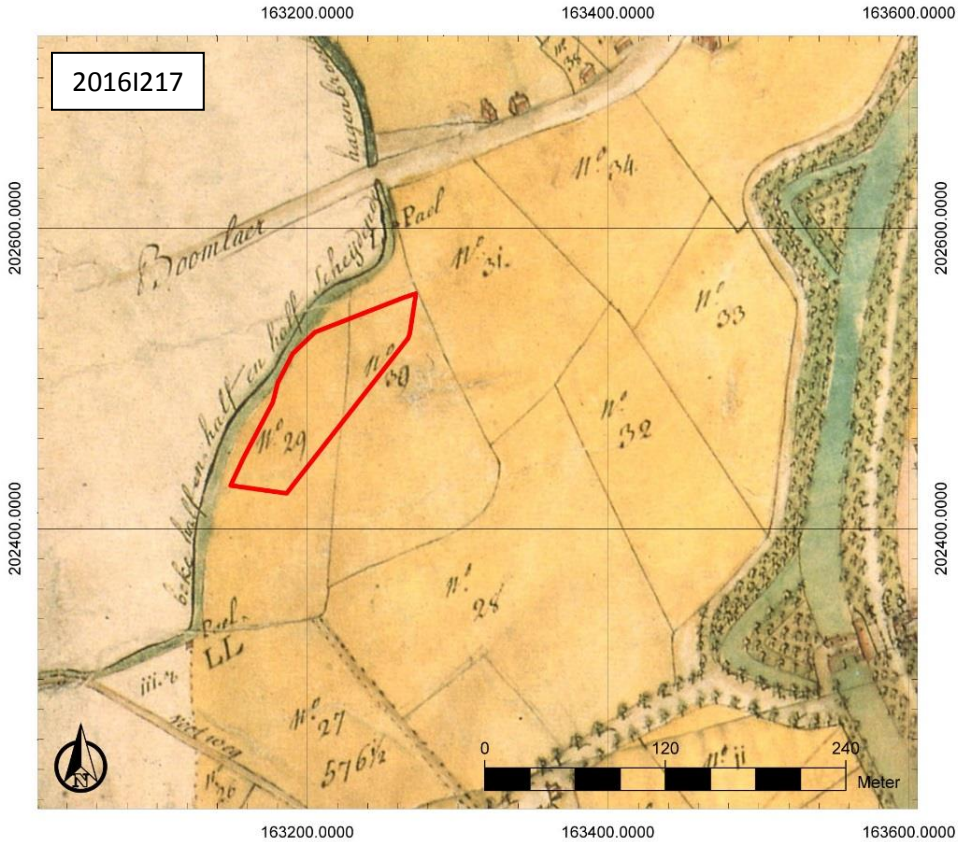

Figuur 16: Lier en omgeving door Jacob van Deventer circa 1560, paars: situering onderzoeksgebied (http://www.cartesius.be)

[9] Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Lier, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120745 (geraadpleegd op 28 september 2016).
[10] Breugelmans *et al.* 1990, 20-21

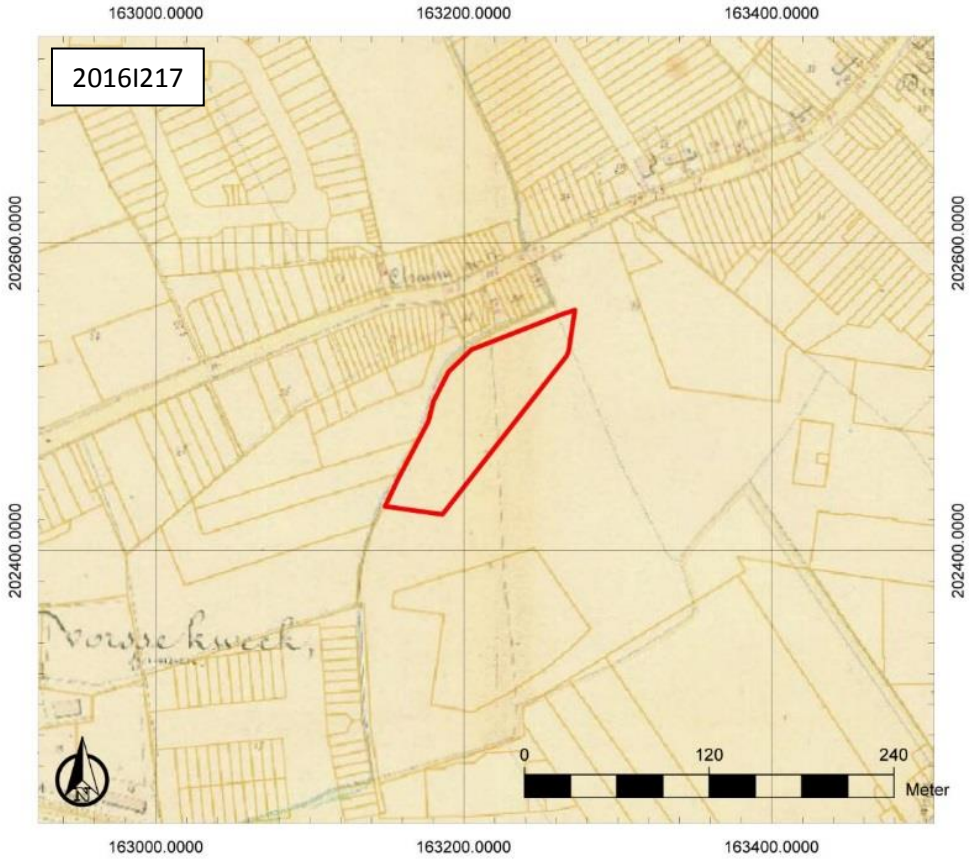

Figuur 17: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 18: Kaart van Lier en de Kuip door landmeter Peter Stijnen, 1778 (Breugelmans *et al.* 1990, 44-45) met aanduiding van het onderzoeksgebied

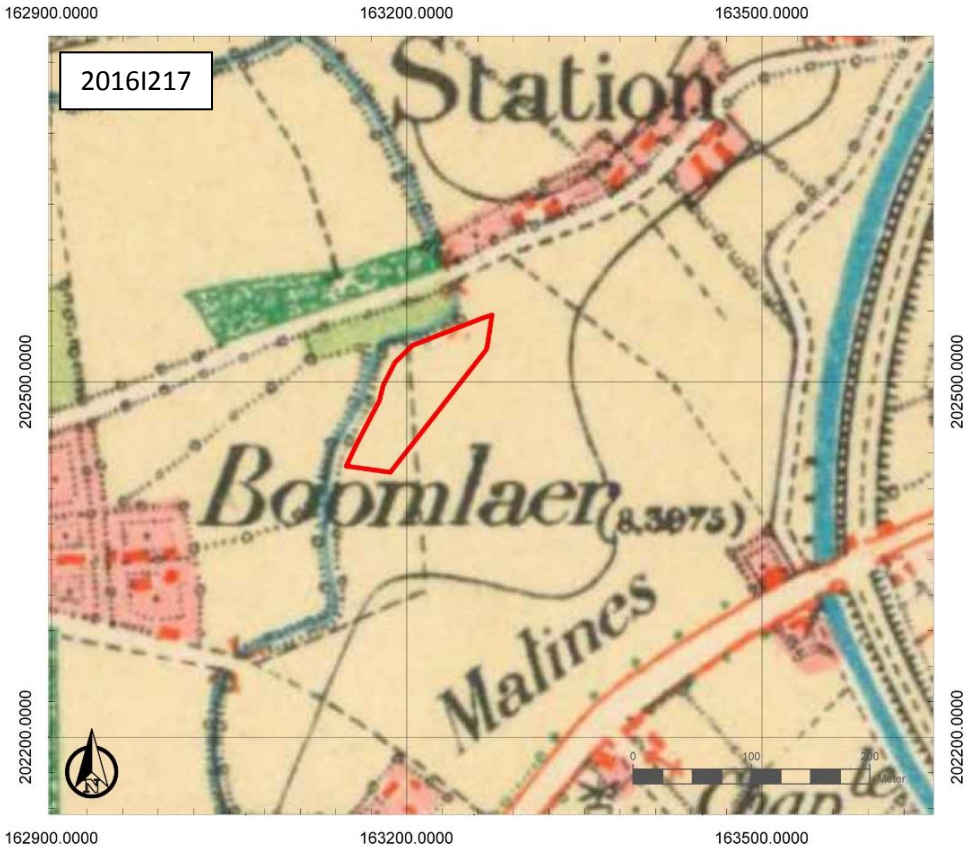
Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden uit 1771-1778 (Figuur 17) is het onderzoeksgebied aangegeven als akkerland, ten westen van en buiten de tweede stadsomwalling van Lier. De woonkern 'Boomlaer' situeert zich ten westen van het onderzoeksgebied. De kaart van Lier en de Kuip door landmeter Peter Stijnen uit 1778 geeft de onmiddellijke omgeving rond de historische stad weer tot op perceelsniveau. Van deze kaart kan afgeleid worden dat het onderzoeksgebied binnen de Kuip was gelegen. Dit is een ringvormige zone rond de stad, die aan dezelfde wetten en gebruiken als de eigenlijke stad was onderworpen. Buiten de Kuip lag de Bijvang, die een aparte bestuurlijke en rechterlijke organisatie had, hoewel het gebied wel tot het Lierse grondgebied behoorde.[11] Ter hoogte van het onderzoeksgebied situeren zich twee percelen. Ze worden begrensd door de Boomlaarloop, die de grens vormt tussen de Kuip en de Bijvang (Figuur 18).

Figuur 19: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De Atlas der Buurtwegen uit 1841 (Figuur 19) toont een erg gelijkaardige situatie als op de kaart van Peter Stijnen. Deze situatie is ook te zien op de topografische kaart van 1865 (Figuur 20). Van noord naar zuid loopt een (voet)weg centraal door het onderzoeksgebied. Ook op jongere topografische kaarten uit de 19de eeuw is een gelijkaardig beeld te zien. Omwille daarvan zijn ze niet afgebeeld.

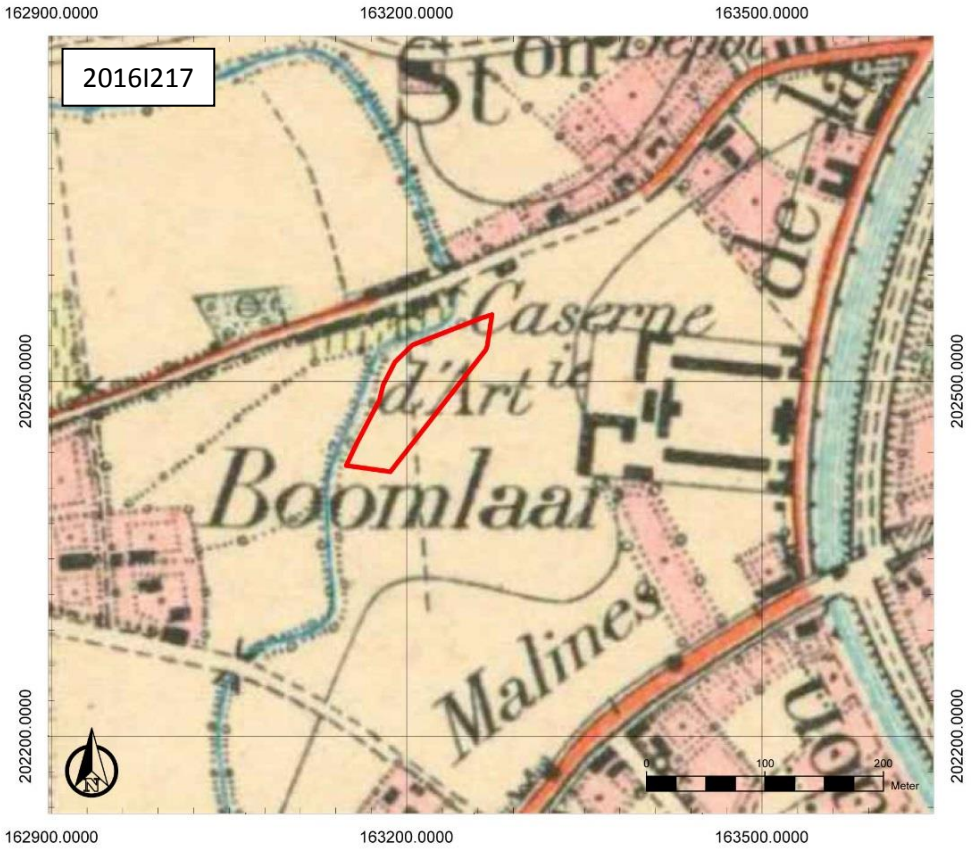
[11] Breugelmans *et al.* 1990, 45

Figuur 20: Topografische kaart Lierre XVI / 5 met aanduiding van het onderzoeksgebied. 01-01-1865 (www.cartesius.be)

Vanaf het einde van de 19de eeuw maakt het onderzoeksgebied deel uit van de terreinen van de Dungelhoeffkazerne. De Dungelhoeffkazerne werd in de periode 1890-1898 opgetrokken op onteigende gronden. De kazerne moest als nieuwe artilleriekazerne dienen. De kazerne heeft een rechthoekig grondplan met aparte manege en bijgebouwen voor artilleriestukken.[12] Op de topografische kaart van 1903 is de kazerne weergegeven. Ter hoogte van het onderzoeksgebied zijn nog geen wijzigingen op te merken (Figuur 21). De voorgebouwen van de kazerne, die zich buiten het onderzoeksgebied bevinden, zijn in 1995 beschermd als stadsgezicht, omwille van hun architecturale waarde.[13]

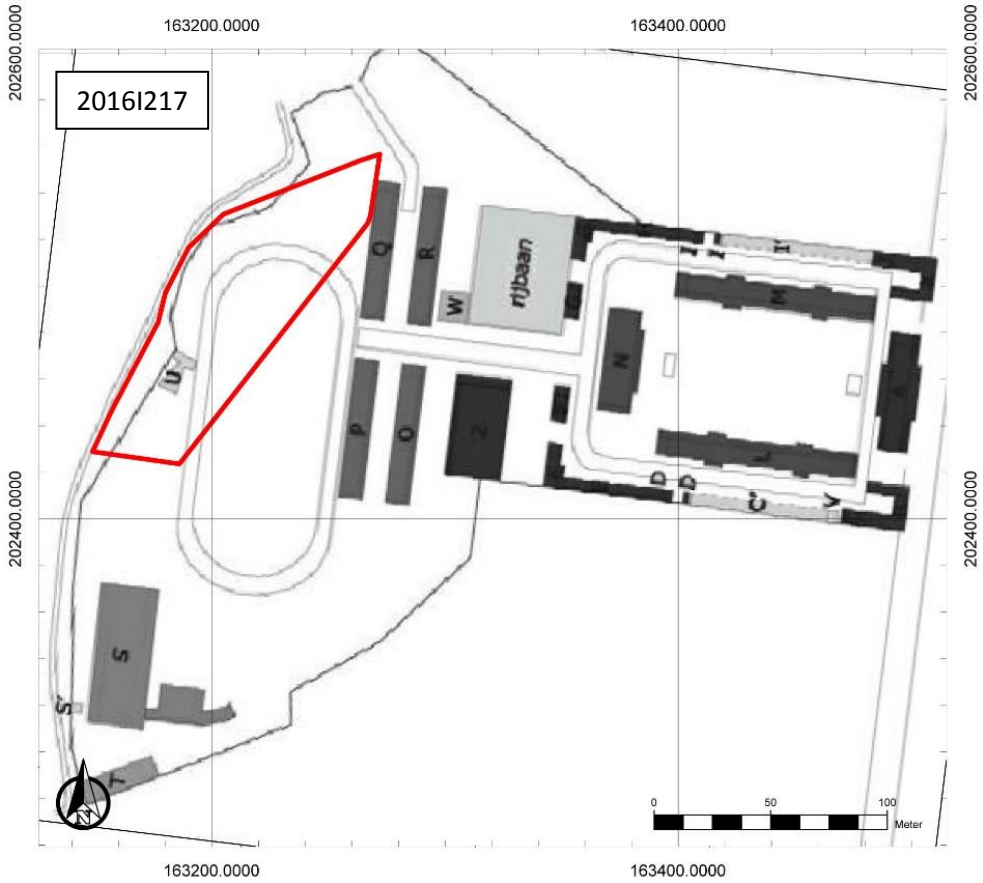
[12] Lacroix/Luyten 2008, 87-97
[13] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5010 (geraadpleegd op 5 oktober 2016)

Figuur 21: Topografische kaart Lierre XVI / 5 met aanduiding van het onderzoeksgebied. 01-01-1903 (www.cartesius.be)

De Dungelhoeffkazerne werd vanaf 1900 door artillerie-eenheden in gebruik genomen. In de artilleriekazerne werden tijdens de Tweede Wereldoorlog Duitse infanterietroepen gelegerd. Na de oorlog werd de kazerne gebruikt als school voor chauffeurs van het leger (Formation Réduite et Accélérée pour Chauffeur of F.R.A.C.). In 1951 werd de staf van het tweede opleidingscentrum voor infanterie er gelegerd. Vanaf 1955 werd in de Dungelhoeffkazerne een kadettenschool ingericht. Deze sloot haar deuren in 1998.[14]

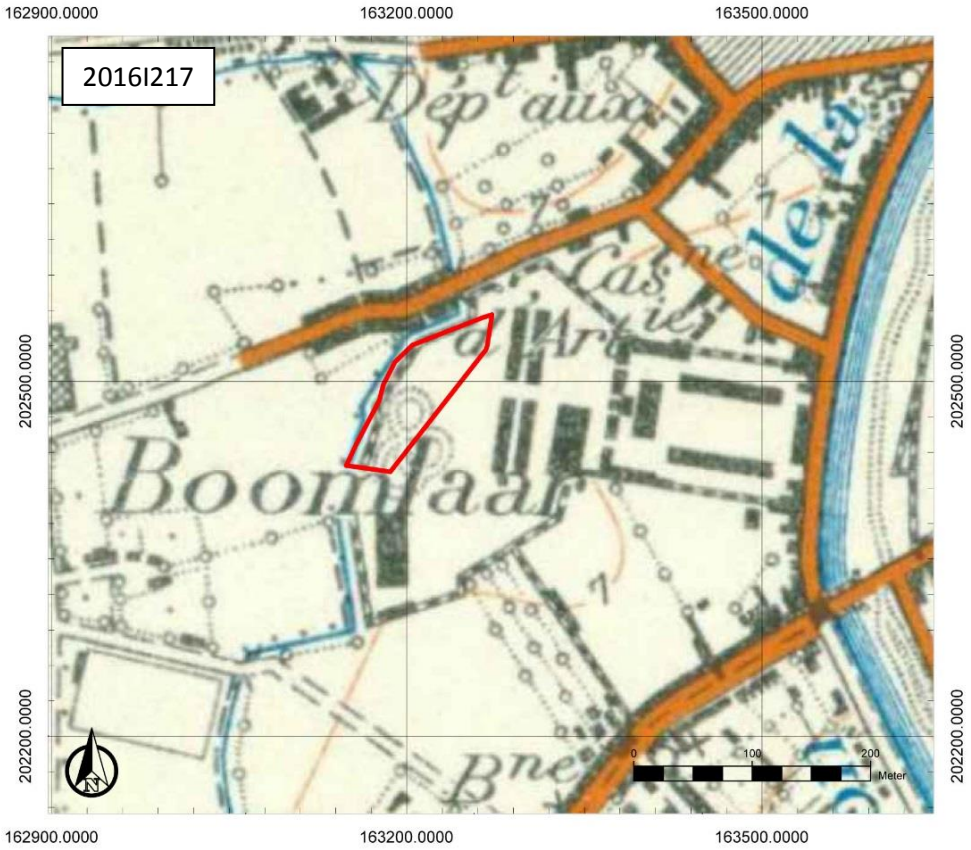
[14] Lacroix/Luyten 2008, 105-142

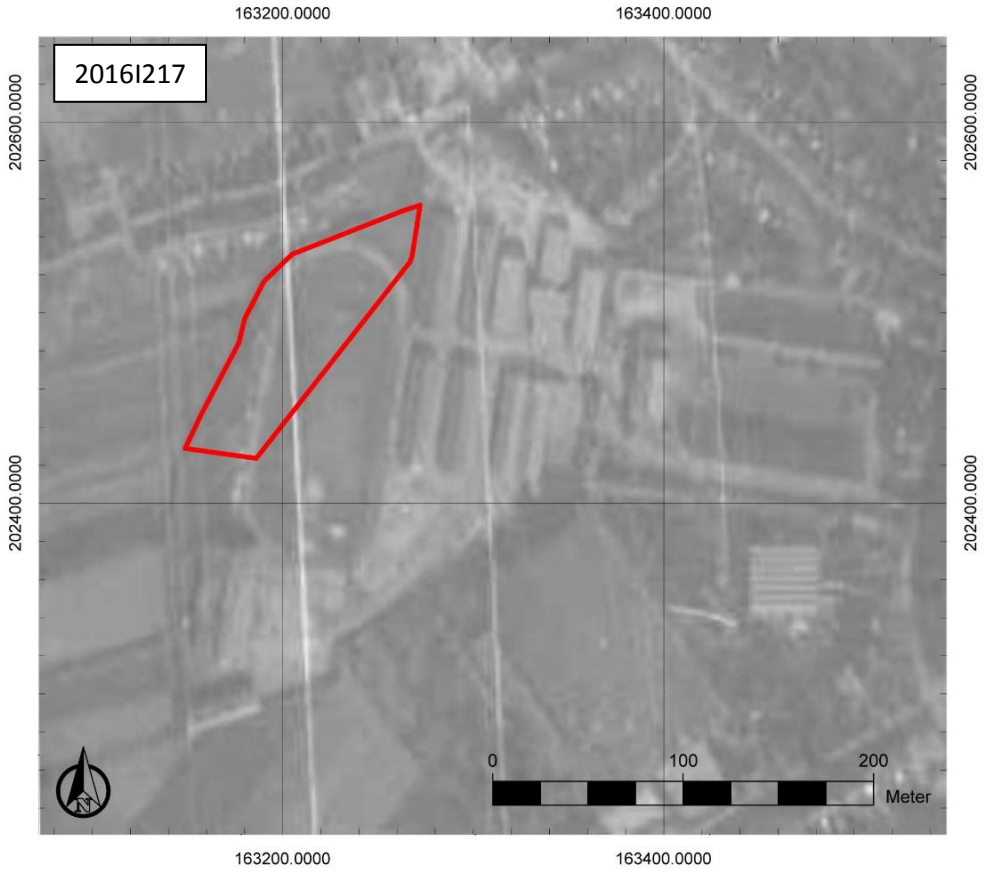
Figuur 22: Situatieschets 1949 met nummering van de gebouwen (Lacroix/Luyten 2008, 145) en aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 23: Voetbalveld (niet gedateerd) (Lacroix/Luyten 2008, 112, afb. 98)

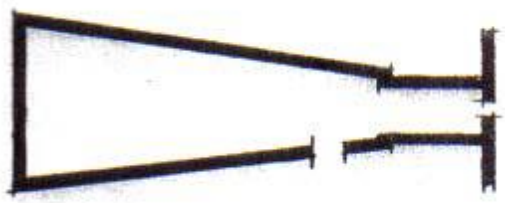
Figuur 24: Topografische kaart Lierre 16 / 5 met aanduiding van het onderzoeksgebied. 01-01-1929, bijgewerkt tot 01-01-1939 (https://www.cartesius.be)

Figuur 25: Luchtfoto 1952 B11-LIER 122. 17-09-1952 (https://www.cartesius.be)

Ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 22) bevond zich een voetbalplein, met daarrond een atletiekpiste (Figuur 23).[15] Het is niet duidelijk wanneer het voetbalplein met atletiekpiste is aangelegd. Op de stafkaart, bijgewerkt tot 1939, is ze nog niet te zien (Figuur 24). Er is dan wel in het zuiden een landschappelijk element weergegeven. Het is niet duidelijk waar het om gaat. Mogelijk getuigt het van parkaanleg of is het een voorloper van de looppiste. De (voet)weg die op de vroegere topografische kaarten is te zien, is op dat moment verdwenen. Op de luchtfoto van 1952 is het voetbalplein met daar rond liggende atletiekpiste wel aanwezig (Figuur 25).

Gebouw U van de kazerne bevond zich binnen het onderzoeksgebied. Het gebouw werd opgericht in 1949 en afgebroken in 1961.[16] Het gaat om een trechtervormig gebouw, dat uit één ruimte bestaat, en waarin zich de schietstanden bevonden.[17]

Figuur 26: Gebouw U, schietstand, 1949 (Lacroix/Luyten 2008, 145, afb. 146)

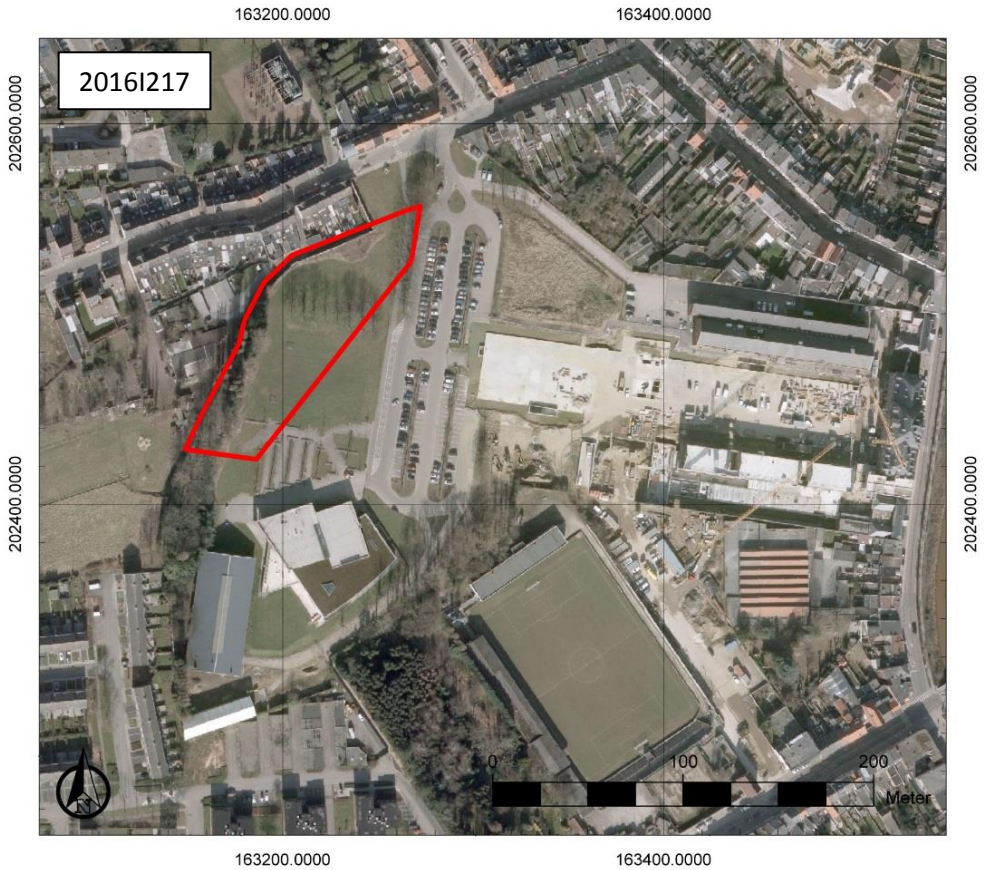
Nadat de Dungelhoeffkazerne haar deuren sloot, werd ze aangekocht door de stad Lier, maar niet onmiddellijk in gebruik genomen. In 2004 startte de bouw van een nieuw politiecommissariaat, dat in 2006 in gebruik werd genomen. Een nieuw zwembad werd gebouwd op de terreinen van de kazerne. Het stadskantoor en de OCMW-diensten zijn naar de gebouwen van de kazerne verhuisd. Op de Dungelhoeffsite werden ook een 140-tal wooneenheden, een park, stedelijke kantoren rond een plein en onder meer mogelijkheden om te sporten en te shoppen gerealiseerd.[18] De overige gebouwen van de kazerne werden ingericht als wooneenheden.[19]

Op een luchtfoto uit 2000-2003 is de looppiste met voetbalveld nog te zien (Figuur 27). Op een luchtfoto van 2013 zijn de looppiste en het voetbalveld verdwenen en is er een grasplein te zien, ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 28). In het daaropvolgende jaar was het onderzoeksgebied in gebruik als werfzone en werd er grond gestockeerd (Figuur 29). Dit verklaart de twee verhevenheden op het terrein die op heden aanwezig zijn (Figuur 6). De begroeiing op het terrein is sterk toegenomen (bomen en struiken).

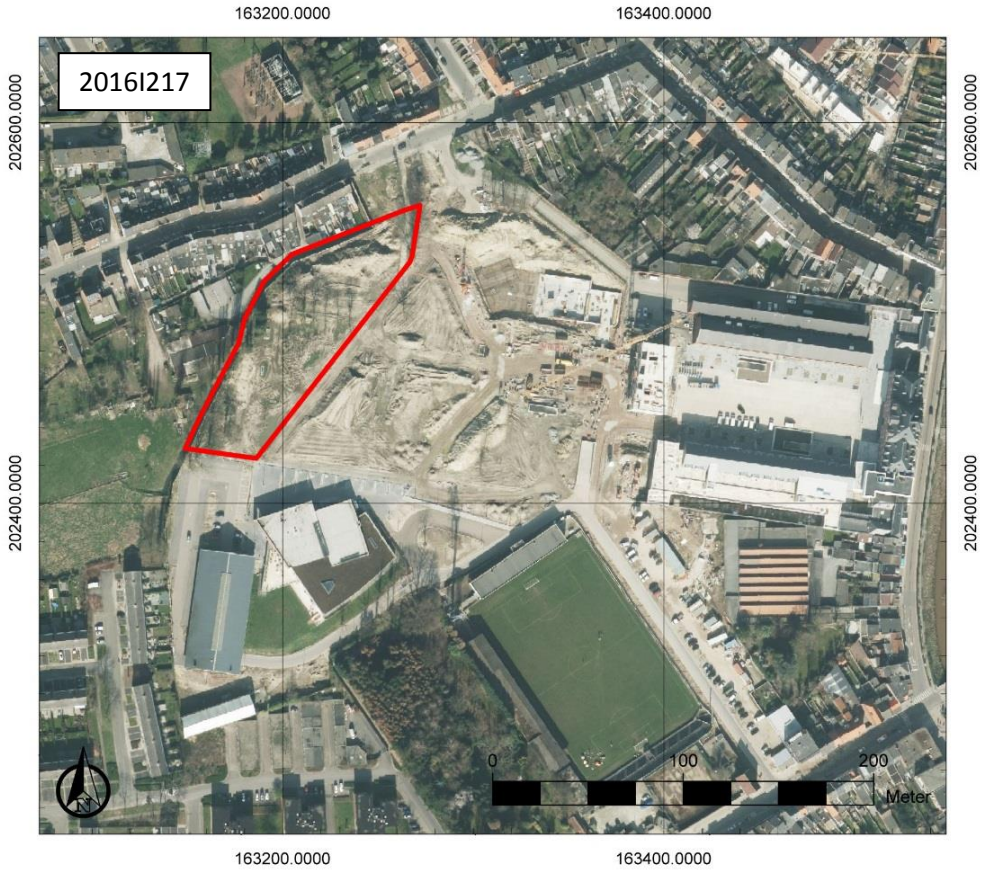
[15] Lacroix/Luyten 2008, 145
[16] Lacroix/Luyten 2008, 150
[17] Lacroix/Luyten 2008, 111-112
[18] http://www.dungelhoeff-lier.be/ (geraadpleegd op 5 oktober 2016)
[19] Lacroix/Luyten 2008, 146-147;
http://www.lier.be/Stad_in_ontwikkeling/Ruimte_om_te_wonen_en_leven/Ontwikkeling_Dungelhoeffsite (geraadpleegd op 20 november 2014)

Figuur 27: Luchtfoto uit 2000-2003 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 28: Luchtfoto uit 2013 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

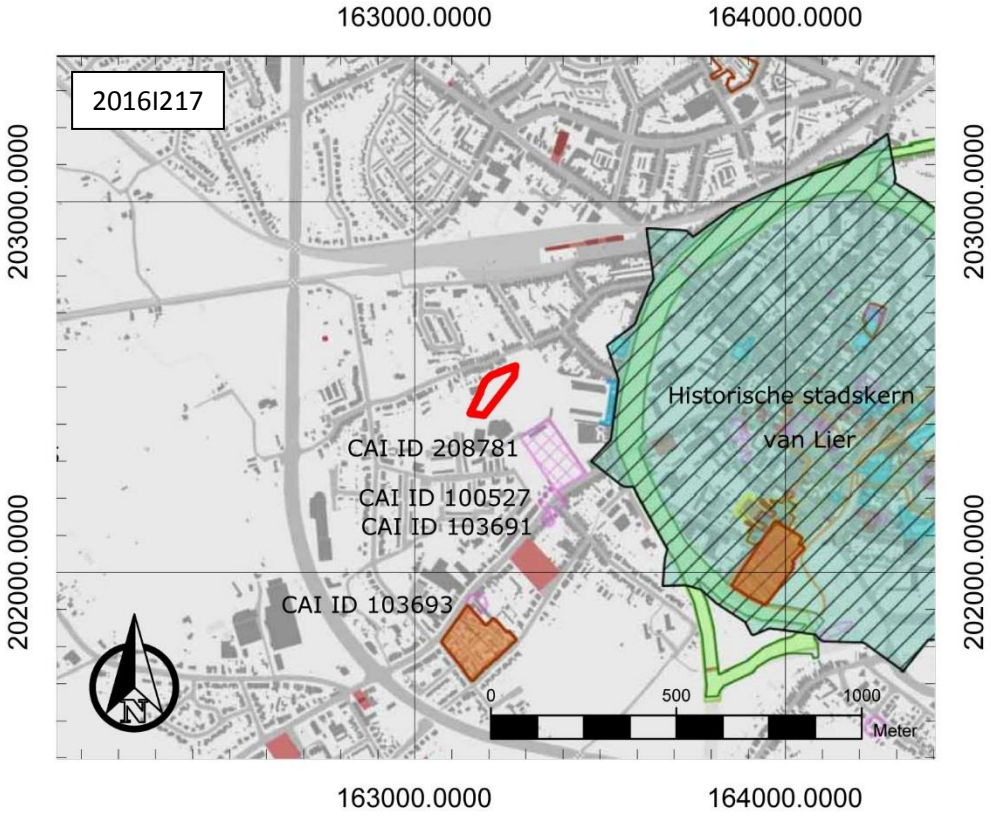
Figuur 29: Luchtfoto uit 2014 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

2.4.3.1 Gekende archeologische waarden volgens de Centrale Archeologische Inventaris

In de buurt van het onderzoeksgebied zijn enkele gekende archeologische waarden gelegen. Ze kunnen inzicht bieden in het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied (Figuur 30). Op circa 200 m ten zuidoosten bevindt zich de locatie CAI ID 208781, waar tijdens een prospectie een paalspoor en een kuil uit de metaaltijden gevonden werden.[20] Er bevinden zich ook resten uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd op deze site. Zo werden er greppels uit de late middeleeuwen aangetroffen, naast kuilen, greppels en een muur uit de nieuwe tijd.[21] Op locatie CAI ID 100527 kwam een timpaansteen uit 1612 aan het licht.[22] Er bevinden zich ook een aantal cartografische indicatoren in de omgeving van het onderzoeksterrein. Locaties CAI ID 103691[23] en CAI ID 103693[24] ten zuiden van het projectgebied zijn molens, die op basis van hun voorkomen op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden ten laatste in de 18de eeuw gedateerd worden.

[20] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 208781, Mechelsesteenweg 34-36 (geraadpleegd op 28 september 2016)
[21] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 208781, Mechelsesteenweg 34-36 (geraadpleegd op 28 september 2016)
[22] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100527, Mechelsesteenweg 1 (geraadpleegd op 28 september 2016)
[23] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103691, Lierse Molen 1 (geraadpleegd op 28 september 2016)
[24] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103693, Lierse Molen 2 (geraadpleegd op 28 september 2016)

Figuur 30: Overzichtskaart Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (https://geo.onroerenderfgoed.be/)

2.4.3.2 Historische stadskern van Lier als vastgestelde archeologische zone[25]

Ten oosten van het onderzoeksgebied bevindt zich de vastgestelde archeologische zone 'Historische stadskern van Lier', die ons verdere informatie verstrekt om het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader te plaatsen. De archeologische kennis van Lier is momenteel nog beperkt. De archeologische interventies in Lier zijn over het algemeen kleinschalig. Tot 2004 hielden kleine interventies enkel werfcontroles in of kleine noodinterventies na het melden van een toevalsvondst. Vanaf 2004 vond hier en daar een beperkt vooronderzoek plaats en tussen 2008 en 2011 gebeurde er grootschaliger onderzoek bij de heraanleg van de Grote Markt.

Over de ontstaansgeschiedenis van Lier zijn nog weinig gegevens bekend (zie hoger). De enige informatie over pre-middeleeuwse aanwezigheid in of in de onmiddellijke nabijheid van de stad zijn enkele schaarse gegevens over bewoning in de metaaltijden aan de Transvaalstraat, mogelijke laat-Romeinse sporen aan de Van Cauwenberghstraat en een toevalsvondst van een laat-Romeinse drieknoppen- of kruisboogfibula in de veenpaketten van het Nete-alluvium, gevonden in 1893-1894. Deze laatste vondst betreft een unieke (rivierdepositie)vondst die in verband te brengen is met de aanwezigheid van militaire troepen in de tweede helft van de 4de eeuw. Tot de vondst behoort ook een muntschat van 300 laat-Romeinse munten.

De eerste bewoningskern die rond de 9de eeuw ontstond op de locatie *Nivesdonck* ('Nieuwe Donk'), kon archeologisch niet getraceerd worden. Een grachttracé waarin enkele vroegmiddeleeuwse scherven werden vastgesteld, kwam wel aan het licht tijdens een opgraving op de Grote Markt. Tot op heden vond geen archeologisch onderzoek plaats in de Sint-Gummaruskerk, waardoor het

[25] Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Historische stadskern van Lier, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140034 (geraadpleegd op 5 oktober 2016).

bestaan van de houten voorloper van de kerk ter ere van de heilige Gummarus, stichter van de stad, nog niet werd bevestigd.

Archeologische onderzoek bij de heraanleg van de Grote Markt in 2008, 2009 en 2011 bracht verschillende marktniveaus aan het licht, waarbij de onderste stenen verharding dateert uit de tweede helft van de 14de eeuw. Daaronder bevinden zich organische lagen. Verder kwamen funderingen van een 14de-eeuws gebouw tevoorschijn, mogelijk van een oude lakenhalle of van het oude Vleeshuis. De 'Verloren Kost', een in 1419 overwelfde poel tussen het Vleeshuis en het Belfort, werd onderzocht. De opgravingen van 2011 brachten ook sporen van een houten gebouw uit het begin van de 15de eeuw aan het licht. Het is wellicht een markthal.

Er werden ook archeologische resten waargenomen van de tweede stadomwalling. Binnen de oudste 14de-eeuwse omwalling kwamen hier en daar sporen van laat- en post-middeleeuwse bewoning aan het licht, zoals funderingspalen en een tonwaterput uit de 14de-15de eeuw. Tussen beide omwallingen bevonden zich ook het Kartuizerklooster, het begijnhof, het Sionsklooster en het Kluizekwartier. Na een periode van verval en vernieling in de 16de eeuw ten tijde van de Reformatie werden verschillende monumenten heropgebouwd. Het zijn vaak deze heropgebouwde gebouwen waarin sporen van oude voorgangers te vinden zijn.

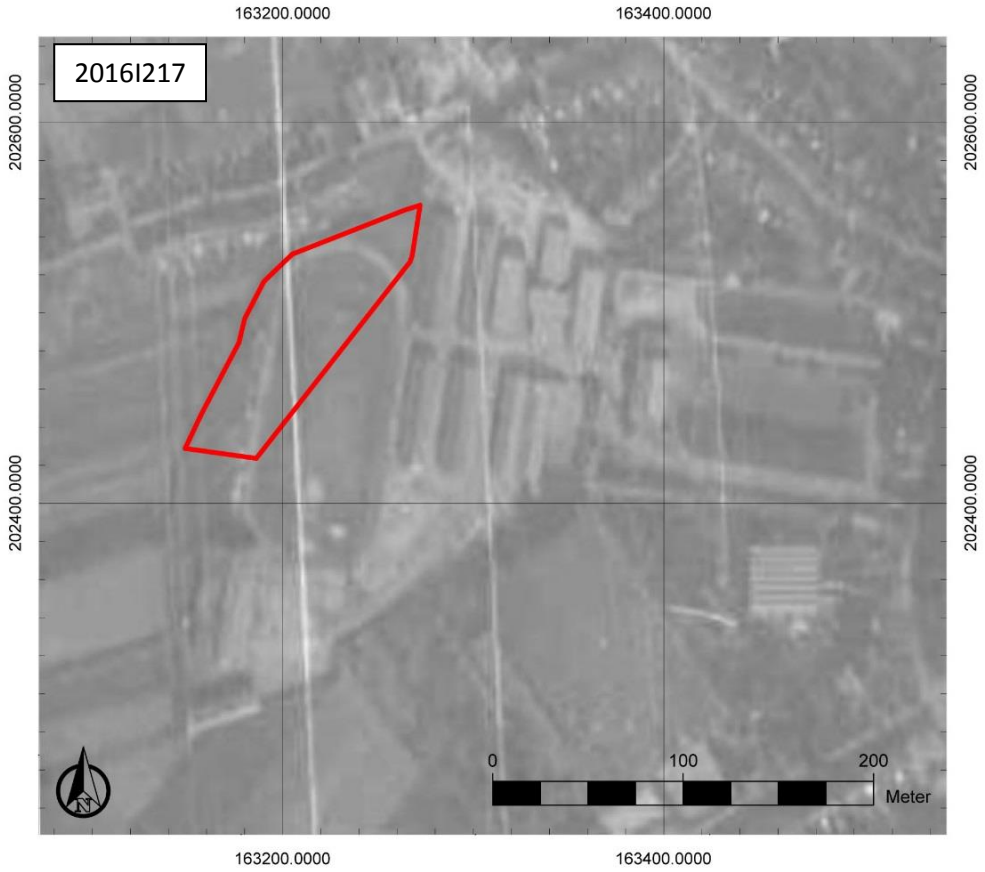
Een eerste industrialisatie in de 18de eeuw leidde tot de oprichting van achttien brouwerijen en in de 19de eeuw werden de vlieten overdekt. Deze overdekte kanaaltjes werden meermaals teruggevonden. In deze periode werden de vestingswerken ontmanteld. De stad werd ook aanzienlijk geteisterd tijdens beide wereldoorlogen, zodat heel wat panden heropgebouwd moesten worden. Bij de afbraak van panden komen her en der nog oudere middeleeuwse kelders, beerputten en waterputten aan het licht.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
In de nabije omgeving van de site werd een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd dat slechts enkele schaarse sporen uit de metaaltijden opleverde. De overige sporen dateren uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Uit de late middeleeuwen dateert een greppel, die het restant is van perceelsindeling, toen het terrein in gebruik was als akkerland. De overige sporen dateren uit de nieuwe tijd. Ondanks verschillende gekende archeologische waarden is de archeologische kennis van Lier momenteel nog beperkt. De gekende archeologische waarden in de nabije omgeving van het onderzoeksgebied dateren uit de metaaltijden, de middeleeuwen, de nieuwe tijd en de nieuwste tijd. Het onderzoeksgebied is op enige afstand ten westen van de historische stadskern van Lier te situeren.

De ligging nabij de Boomlaarloop en de vondst van archeologische sporen uit de metaaltijden wijst op enig archeologisch potentieel. Het betreft echter slechts schaarse vondsten. Een nabijgelegen proefsleuvenonderzoek toont aan dat ook heel wat bodemingrepen uit de nieuwe tijd te verwachten zijn. Wanneer alles in beschouwing genomen wordt, is sprake van een eerder laag archeologisch potentieel.

Figuur 31: Syntheseplan

Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
Over de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein zijn we goed geïnformeerd aan de hand van historische kaarten. De oudste kaarten tonen dat het terrein in gebruik was als akkerland. Centraal over het terrein liep een voetweg van noord naar zuid. Dit bleef de situatie tot het terrein ten laatste in 1952 ingericht werd als voetbalveld en atletiekpiste, in functie van de nabijgelegen Dungelhoeffkazerne. In 2013 verdween het voetbalveld en de atletiekpiste. In 2014 werd het terrein gebruikt als werfzone in het kader van de bouwwerken op de naastliggende terreinen.

Wat is de impact van de geplande werken?
De meeste van de geplande werken veroorzaken slechts een beperkte bodemingreep, zoals de plaatsing van speeltuigen en zitbanken. Grotere verstoringen omvatten de aanleg van een verdiept gazon met een breedte van 50 cm à 3 m, een lengte van ca. 60 m en een diepte van ca. 1 m. Drainage die aangelegd wordt op het terrein, heeft slechts een breedte en een diepte van 30 cm. We kunnen besluiten dat de verstorende impact van de geplande werken op het bodemarchief erg beperkt is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het uitgevoerde bureauonderzoek wijst voor het terrein eerder op een laag archeologisch potentieel. In de 20ste eeuw maakte het terrein deel uit van de Dungelhoeffkazerne. Ter hoogte van het onderzoeksgebied bevond zich een voetbalveld en een atletiekpiste. Er was ook een schietstand aanwezig. Een analyse van de geplande werken toont aan dat de geplande bodemingrepen slechts een beperkte bodemverstoring zullen teweeg brengen. De bodemingrepen zijn kleinschalig en erg plaatselijk. Onderzoek van de kleine zones die verstoord zullen worden, bevat onvoldoende potentieel op kennisvermeerdering. De kosten van bijkomende archeologisch vooronderzoek zijn

niet in verhouding tot dit lage potentieel op kennisvermeerdering. Daarom worden geen bijkomende archeologische maatregelen voorgesteld.

2.4.6 Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek

Het onderzoeksgebied is gelegen buiten de historische stadskern van Lier. Historische kaarten tonen dat het terrein lange tijd onbebouwd geweest is. In de 20ste eeuw maakte het deel uit van de Dungelhoeffkazerne. Ter hoogte van het onderzoeksgebied bevond zich een voetbalveld met atletiekpiste en een schietstand. Over het algemeen is het archeologisch potentieel eerder laag. Daarboven zijn de bodemingrepen die gepland zijn ter hoogte van het terrein erg kleinschalig en plaatselijk te noemen. Onderzoek van de kleine zones die verstoord zullen worden, bevat onvoldoende potentieel op kennisvermeerdering. De kosten van bijkomende archeologisch vooronderzoek zijn niet in verhouding tot dit lage potentieel op kennisvermeerdering. Daarom worden geen bijkomende archeologische maatregelen voorgesteld.

2.4.7 Samenvatting gericht op een niet gespecialiseerd publiek

Het onderzoeksgebied is gelegen buiten de historische stadskern van Lier. Historische kaarten tonen dat het terrein lange tijd onbebouwd geweest is. In de 20ste eeuw maakte het deel uit van de Dungelhoeffkazerne. Ter hoogte van het onderzoeksgebied bevond zich een voetbalveld met atletiekpiste en een schietstand. Over het algemeen is het archeologisch potentieel eerder laag. Daarboven zijn de bodemingrepen die gepland zijn ter hoogte van het terrein erg kleinschalig en plaatselijk te noemen. Daarom worden geen bijkomende archeologische maatregelen voorgesteld.

3 Bibliografie

3.1 Publicaties

Bruggeman, J./N. Reyns/B. Cléda, 2015: *Archeologisch vooronderzoek Lier – Mechelsesteenweg 34-36*, Temse (Rapporten All-Archeo bvba 256).

Breugelmans, K./L. Ceulemans/L. Coenen/D. Engels/W. Grootaers/I. Nuyens/A. Van den Broeck, 1990: *Historische stedenatlas van België: Lier*, Brussel.

Goolaerts, S./K. Beerten, 2006: *Toelichting bij de quartairgeologische kaart, kaartblad 16 Lier,* Leuven.

Lacroix, S./S. Luyten, 2008: *Kazernes in de Zuidelijke Nederlanden*, onuitgegeven masterproef, Henry Van de Velde Instituut, Antwerpen.

3.2 Websites

CadGis (2016)
http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE

Cartesius (2016)
http://www.cartesius.be

Centrale Archeologische Inventaris (2016)
https://cai.onroerenderfgoed.be

Databank ondergrond Vlaanderen (2016)
http://dov.vlaanderen.be

Dungelhoeff (2016)
http://www.dungelhoeff-lier.be/

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2016)
https://geo.onroerenderfgoed.be/

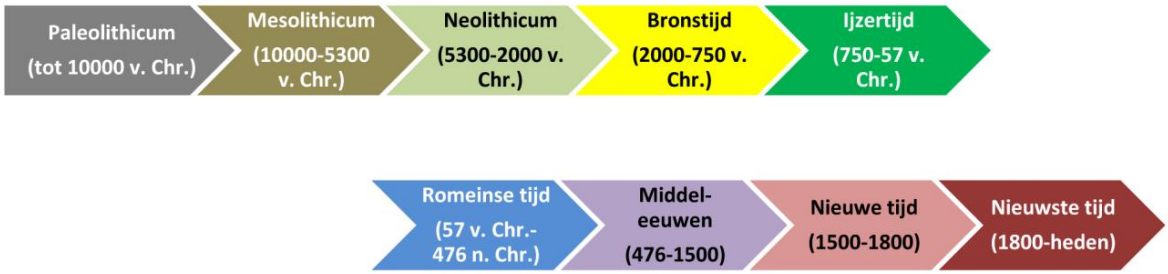
Geopunt Vlaanderen (2016)
http://www.geopunt.be/

Inventaris Onroerend Erfgoed (2016)
https://inventaris.onroerenderfgoed.be

Lier (2014)
http://www.lier.be

4 Bijlagen

4.1 Archeologische periodes

4.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2016I217

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	28/09/2016
2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	28/09/2016
3	Bouwplan	Ontwerpplan	1:1	Digitaal	28/09/2016
4	Bouwplan	Terreinsnede	1:1	Digitaal	07/11/2016
5	Hydrografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	28/09/2016
6	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	28/09/2016
7	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	28/09/2016
8	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	28/09/2016
9	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	28/09/2016
10	Quartairgeologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	28/09/2016
11	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	28/09/2016
12	Bodemgebruikskaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	28/09/2016
13	Historische kaart	Jacob van Deventer	1:1	Digitaal	28/09/2016
14	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	28/09/2016
15	Historische kaart	Lier en de Kuip	1:1	Digitaal	05/10/2016
16	Historische kaart	Atlas der Buurtwegen	1:1	Digitaal	05/10/2016
17	Topografische kaart	1865	1:1	Digitaal	05/10/2016
18	Topografische kaart	1903	1:1	Digitaal	05/10/2016
19	Overzichtskaart	Situatieschets 1949	1:1	Digitaal	05/10/2016
20	Topografische kaart	1939	1:1	Digitaal	05/10/2016
21	Detailplan	Gebouw U	1:1	Digitaal	05/10/2016
22	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	05/10/2016
23	Syntheseplan	Synthese van het bureauonderzoek	1:1	Digitaal	05/10/2016

4.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2016I217

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Overzichtsfoto	Bestaande toestand	Digitaal	07/11/2016
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 2015	Digitaal	28/09/2016
F3	Overzichtsfoto	Bodemprofiel	Digitaal	28/09/2016
F4	Overzichtsfoto	Voetbalveld	Digitaal	04/10/2016
F5	Luchtfoto	Toestand terrein 1952	Digitaal	04/10/2016
F6	Luchtfoto	Toestand terrein 2000-2003	Digitaal	04/10/2016
F7	Luchtfoto	Toestand terrein 2013	Digitaal	04/10/2016
F8	Luchtfoto	Toestand terrein 2014	Digitaal	04/10/2016